

Учини неко добро дело, без очекивања и награде, сигуран у знању да једног дана неко може да уради то исто за тебе. Човек постаје великан сходно степену на ком ради за добробит других људи. Никада није касно да постанемо добри.

Доброта је језик који глуви, могу да чују и слепи да виде. Нико није бескористан у овом свету ако олакша терит другоме. Племенита дела раде се у тишини.

Ако желиш да видиш промену у свету, ти мораш постати та промена. Где постоји љубав, ту постоји живот. Откри љубав и покажи је читавом свету.

*

Почиње прва емисија из серијала Заједничарење у коме ћемо се бавити јачањем солидарности са особама са инвалидитетом и/ или сметњама у развоју у циљу унапређења њиховог здравља и благостања. Овај серијал суфинансиран је средствима Министарства информисања и телекомуникација Републике Србије. У данашњој, првој емисији овог серијала за тему имамо запошљавање особа са ималидитетом.

Емисију тонски уређује Арсеније Вучковић, а води Ана Брзаковић. Овај серијал суфинансиран је средствима Министарства информисања и телекомуникација Републике Србије.

Највећи број у Србији има проблем са ходањем и успењањем степеницама, потом са видом и слухом. Око 84.000 људи захтева туђу помоћ, јер није способно да се самостално одева, храни и одржава личну хигијену, док нешто преко 45.000 има проблем у комуникацији.

Близу 63.000 људи има проблем и са памћењем и концентрацијом. Близу 9.657 особа са инвалидитетом или сметњама у развоју, од чега је њих 8.237 у градским насељима, а 1420 по селима. Жена је више за неких 12% него мушкараца.

Највише особа са инвалидитетом је у доби преко 65 година, а чињеница је да их има 133 испод 15 година, 66. у узрасту 15-19 и 167. 20-29. Кад је реч о запослености особа са инвалидитетом, изазови су још драматични. Према подацима из студије из 2007. године, стопа запослености особа са инвалидитетом износила је свега око 13%, стопа незапослености била готово 27%, а стопа неактивности готово 70%. О могућностима запошљавања особа са инвалидитетом, данас разговарамо са Николином Продановић, Крагујевченком, која је запослена у Заводу за ургентну медицину Крагујевац, а припада групи такозваних малих људи. Наша саговорница биће и Жаклина Станковић, директорка Графопромета, предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавања особа са инвалидитетом, као и Тања Радовић-Крстић, пројектни менаџер Форума младих са инвалидитетом.

Суграђанка, која је особа са инвалидитетом, запослена је на неодређено време у Заводу за ургентну медицину Крагујевац. Николина нам у разговору открива како је текао њен пут до сталног запошљавања.

НИКОЛИНА: Мој инвалидитет је хипохондроплазија, или у преводу полупатуљаст раст. Што се тиче запошљавања, па није било проблема, што се тиче Завода за ургентну медицину. Једно време сам волонтирала, била сам овде, можда, једно два или три месеца.

Што се тиче људи, није било тешко да ме прихвате, јер већина су колеге моје мајке, пошто је моја мајка исто запослена овде, као медицински техничар. И онда већину њих и преко ње познајем. И ја познајем доста људи, што ми је и била нека предност када сам почињала овде да радим.

Прво сам била на замени колегинице пар месеци, па је онда прекинут уговор, па опет пар месеци. И тако, Бога ми, једно годину дана, док није изашла од Министарства одлука о запошљавању особа које су радиле за време ковида. У том тринутку сам ја баш волонтирала кад је био ковид овде у Хитној помоћи.

Тако да уз помоћ моје докторке Гордане Ђокић, којој то нећу никада заборавити, ја сам добила решење за стално запослење. Прво радно место ми је било у Удржењу Центра за самостални живот особа с инвалидитетом, где сам члан већ дуго година. Ту је докторка Милена Стојановић, која је чула за мене и питала ме једноставно да ли хоћу да почнем да радим преко јавних радова, који су иначе за особе са инвалидитетом.

Обзиром да њих нијсам познавала нешто много, на почетку сам била мало онако као уплашена, несигурна и то... али већ после неког периода сам остварила контакт са свима њима и дружимо се често и чим нађемо слободно време да не радим овде, одем код њих тамо да их видим, да се мало подружимо, попричамо и искористимо време.

АНА БРЗАКОВИЋ: Које су ту врсте послова биле на том твом првом радном месту?

НИКОЛИНА: Па, углавном је ту било онако, мислим, што најлакше може за особе са инвалидитетом, јер ту већина њих је са тежим инвалидитетом, па онде они прилагођавају њима шта конкретно могу да раде. Али ту смо правили, украшавали разне украсне предмете додуше ко је шта знао, имали су и да хеклају, да везу и стварно имало је доста тога да се ето тако неких ситних радњи одради.

Коме сам могла, мислим ја сам углавном помагала и углавном сам радила шта се тиче тога шта сам ја умела, јер баш нисам неки сад уметник, па ето колико-толико сам се трудила да то научим. Значило је свакако, јер имала сам неку обавезу, излазила сам из куће првенствено, научила сам нешто, иако нисам сад нешто толико била заинтересована, али, што кажу, имаш нешто да радиш, па ти је лакше. После средње школе сам имала операцију ногу за продужавање раста с обзиром на мој инвалидитет и онда сам ту направила паузу, е, после тога сам, можда, једну годину дана ту почела да радим у Центру за самостални живот особа са инвалидитетом.

АНА БРЗАКОВИЋ: Тај моменат који си поменула, имала сам обавезу да изађем из куће, је ли то оно што прија особама са инвалидитетом, које се, можда, у неком тренутку осете искључене из друштва, то што имају неку обавезу и што се осећају корисно?

НИКОЛИНА: Да, првенствено, зато што многимима је спречено да изађу из куће, јер, на пример, ја гледам сада овај снег, колико год га ми волимо, мислим ја га највише волим, стварно, и поготово због пса, али људи који су у колицима, који су са ходалицама, штакама, њима је много велики ризик да изађу напоље, и питање колико је њихово кретање дозвољено, мислим, колико је њима кретање, што, кажу, заступљено због овог снега.

АНА БРЗАКОВИЋ: Након тих креативних радионица у Центру за самостални живот особа са инвалидитетом, ти почињеш да радиш овде?

НИКОЛИНА: Није посао Центра за самостални живот, ту сам исто имала неку паузу, па сам онде добила посао у Дому здравља, радила сам у кол центру Дому здравља две године, и када ми је истекао уговор, после две године, сам добила отказ. Е, онда, после једно, можда, пар месеци, позвала ме докторка Гордана Ђокић, која ми је предложила, то јест, понудила да радим овде, и, наравно, прихватила сам одмах, и то је, мислим, већ је било после тога лакше.

АНА БРЗАКОВИЋ: Искуство у раду у кол-центру, ко су били људи који су те звали те две године, и на који начин си ти комуницирала са њима, јеси ли прошла неку обуку, јеси ли могла да разумеш све оно што је њима било важно?

НИКОЛИНА: На почетку сам, мислим, гледала како раде колегинице, па сам, онако, што кажу, информације скупљала од них. Није релативно тежак посао, али има дана када има много позива. Нас две радимо на три телефона, а људи, наравно, зову нон-стоп.

И, онда, не знате што кажу, на који ћете телефон пре да да се јавите, па онда, са друге стране, пацијенти се жале, што се не јављамо, што је нон-стоп заузето, што не могу добити амбуланте. Тако да, и ту је било исто занимљиво искуство, баш, онако, ето, и упознала сам и ту, доста људи, и доста, нисам чак ни за неке амбуланте знала, за неке лекаре, тако да, занимљиво је и ту било, иако је радило нас четири, ето, некако смо биле сложне.

АНА БРЗАКОВИЋ: Да ли је та врста посла била прилагођена за тебе?

НИКОЛИНА Да, да, да, у сваком смислу, је седећи је посао, што мени свакако одговара, само сам се, ето, јављала на телефоне, давала те информације, узимала информације за амбуланте који су ми требале и баш, што кажу, прави, ето, неки посао.

АНА БРЗАКОВИЋ: Јеси ли успевала да пронађеш љубазност, онда када, са друге стране жице, наиђеш на вику?

НИКОЛИНА: Па, морали смо. Мислим, колико год да је с друге стране било и лоших коментара и свега, ето, тако, нервозних људи, ми смо морали, јер разговори су се снимали. И онда, вероватно, да не би неко пријавио или жалио се или шта, и онда, колико год, ви трпели то, морате да се сталожите и да им одговорите у нормалном контексту и нормалним тону.

АНА БРЗАКОВИЋ. Након те две године, ти долазиш, ако добро рачунам, на своје треће радно место, управо у ову канцеларију у коју смо сада. Шта затичеш на саму почетку свог волонтирања?

НИКОЛИНА: Радила сам у канцеларији као секретар директора и ту ми је било мало, онако, на почетку чудно, јер први пут сам ту, јесно да сам познавала све људе, али ипак сам, некако ја била мало скептична како је шта, јер друго радно место, други људи. Међутим, прошло је неко време и ствано брзо сам онако била прихваћена и брзо сам савладала посао и већ сам била, осећала сам се као да ту радим годинама.

Након тога, после годину дана, 2023. године, у септембру, сам добила решење за стално и мало после тога сам прешла у ову канцеларију, где смо сада транутно. Ту радим са замеником директора и са координатором.

То су докторка Гордана Ђокић и докторка Горица Срећковић. Могу речи да нам је баш лепо, да сам са и ту уклопила, иако сам најмлађа у канцеларији, али некако прихватиле су ме обе и осећам се пријатно, што ми је најважније од свега у овом тренутку. Што се тиче посла, све три имамо

различит посао, тако да није да нема неку исту динамику, али углавном, кад треба нешто једно друго и допуњавамо се и помажамо.

Сада сам интернет-оператор. Значи, углавном, радим све на компјутеру и са папирима, и то је, ето, што кажу, мислим, није тешко, што ми је најважније од свега. Увак се сконцентришем и наравно, кад ми треба помоћ, затражим, али више волим да то сама одрадим и да сама, што кажу, средим, спакујем, завршим, јер некако, и ако погрешим, знам да ћу ја бити крива, неће бити нико други са стране ко је био, ето, ту да ми помогне.

АНА БРЗАКОВИЋ: Видиш ли себе овде, Николина, и даље на послу, видиш ли себе овде до пензије или те амбиције вуку, можда да истражиш неку нову област којом се до сада ниси бавила?

НИКОЛИНА Да, ипак мислим да ћу овде остати, јер некако сам се, што кажу, уклопила. Што се тиче тога, баш, због свог инвалидитета, много тешко се, мислим ја, као особа, се тешко уклапам и онако нисам свуда отворена, треба ми времена да видим да ли ће људи да ме прихвате, а да ли неће, како ће ме гледати, и онда, ипак, мислим да ћу остати из тог разлога што, ето, сам већ овде некако, што кажу, се скућила.

АНА БРЗАКОВИЋ: А док није било тог осећаја, да си на свом терену, претпостављам да ти је породица помагала, охрабривала те, док ниси освојала и овај терен?

НИКОЛИНА: Да, да, да, мислим, породица ми је, свакако, увек, шта год, ми је затребало, првенствено, мајка, с неке стране и мајка, овде, вероватно, мало учествовала у томе, да се ја запослим, тако да, мислим, генерално, не волим када људи кажу, тебе мајка запослила овде, није моја мајка ишла и молила, него је само питала да ли би могла, и докторка Гордана Ђокић је, ипак, заслужна зашто сам ја овде.

АНА БРЗАКОВИЋ: За све оне друге који нас сада слушају, а којима је потребно охрабрење да изађу из куће, како да преброде те баријере, те страхове, које имају, а које си и ти имала?

НИКОЛИНА: Најбоље је, прво, бити у кругу породице и разговарати, имати, што кажу, неку подршку, охрабрење, док не дође до те ситуације, да добијете било какав посао. Мислим, генерално, ми, особе са инвалидитетом, не можемо радити свакакав посао, јер није нам, што кажу, немамо приступачност за сваки посао, архитектонске баријере, тако да, мислим, многи људи, вероватно, због тога и не могу да нађу посао, јер, ето, моја канцеларија је на првом спрату, мени је океј, јер, хвала Богу, покретна сам и могу сама да функционишем у животу, али особа, например, која је тешко покретна или у колицима, њој зависи место посла од инвалидитета.

АНА БРЗАКОВИЋ: Јесмо ли као друштво свесни колико су особи са инвалидитетом, нарочите особе који су у колицима, које су теже, покретне, ускраћене за лагодност и лакоћу запошљавања?

НИКОЛИНА Па, људи, мислим да нису свесни тога, јер, они мисле, као, знате, шта њему фали имаће, вероватно, ко да га идржава живеће он од инвалидске пензије, од туђе неге и помоћи, али људи не схватају да је њима ту више потребно друштво и излазак из куће, него тај новац.

МУЗИКА

АНА БРЗАКОВИЋ: И тако је функционисало све до 2009. када су потпуно прешли у државну својину. Тако је Графопромет данас власништво Републике Србије. Без обзира на ове правне измене,

Графопромет од свог оснивања до данас остало је предузеће за запошљавање особа са инвалидитетом, а касније и за професионалну рехабилитацију, истиче директор Графопромета госпођа Жаклина Станковић.

ЖАКЛИНА: Професионална рехабилитација обухвата све мере и активности које ми као предузеће, које се бави професионалном рехабилитацијом, је потребно да испунимо, да обезбедимо, да би могле одређене категорије особа са инвалидитетом, по програму коју морамо да имамо у својим документима, значи и постоји тај програм и код нас, да може да се професионално рехабилитује за то радно место. Ти програми за професионалну рехабилитацију свако предузеће на основу своих делатности одрађује, код нас је, на пример, то за послове књиговесца. Та професионална рехабилитација обухвата комплетан систем и часова, и практичне обуке, и теоретске обуке, да, док се на крају, на пример, када се прођу све ти часови, што је тачно дефинисано, добија се сертификат да је особа обучена за послове књиговесца.

Такође, то исто значи да ми можемо у радни однос да примимо и запослимо особу са инвалидитетом било којег звања и у оквиру нашег предузећа да извршимо професионалну рехабилитацију за то радно место и да га обучимо да он касније обавља те послове.

АНА БРЗАКОВИЋ: Којих су квалификација они који овде раде?

ЖАКЛИНА: С обзиром да на територији града постоји школа за децу оштећеног слуха, они су одувек имали у оквиру свог система образовања смер књиговезац.

Једно време су имали техничара штампе, мислим да за сада тога нема, али је књиговезац остао. Тако да смо ми за наше потребе углавном запошљавали ту децу оштећеног слуха из школе, за послове књиговезца. Школа Вукашин Марковић има друге образовне профиле и, на пример, дешава се да ту већ имамо исто запослене раднике, они су друго, или кувари, или пекари, али су се изузетно лепо снашли, лепо рехабилитују и раде и те послове и послове књиговезца.

АНА БРЗАКОВИЋ: Коју врсту инвалидитета имају запослени у Графопромету? С обзиром на то да сте рекли да је почетна идеја потекла за основање графопромета од Удружења дистрофичара.

ЖАКЛИНА: У почетку су били углавном дистрофичари, међутим проширили смо се и на друге облике инвалидности, тако да имамо и глувонеме, имамо и са менталном ретардацијом, имамо особе са церебралном парализом, имамо телесни инвалидитет. Није то једна само категорија инвалидности. Приликом запошљавања особе са инвалидитетом ипак се процени ко је и шта му је потребно.

Свака особа са инвалидитетом има нешто код себе што је изражено и то је карактеристика таквих особа. И ви једноставно процените, приметите, видите и усмерите ту особу са инвалидитетом да обавља неке послове. Када се то тачно и правилно процени, добијате сварно изузетног радника и прецизног и одговорног и вредног.

Нима је јако битно да су свесни да кад нешто одраде, нека је то само једна операција, али да је они одрађају квалитетно. И јако им је битно као и нормално и свакоме другом, после тога да се то потврди, да је добро, да се похвале. Добри су они радници и јако су одговорни и вредни су.

Тако да, само је, да кажем, поента у томе да се тачно процени шта је код те особе и за шта су они надарени. Без обзира јесу ли они школовани, јако су талентовани за те послове. Имамо особе који су завршили специјалну школу Вукашин Марковић.

Код једне особе ми смо проценили да је он толико прецизан да тачно, у сваком моменту, зна колико блокова у пакету постоји, да их лепо упакује, да их лепо преброји. Што је јако битно за нашу делатност, обзиром да смо ми штампарија, да то све мора да буде прецизно. Тако да, ми сад тачно знамо ако нам нешто није јасно у том делу пакету или колико има блокова или комада, или како је записано.

Тако да је то само оно јако битно проценити и усмерити особе са инвалидитетом у том правцу.

АНА БРЗАКОВИЋ: А које задужен за процену?

ЖАКЛИНА: Знате како, Законом о професионалној рехабилитацији је предвиђено да у оваквим предузећима постоје стручна лица.

До 20 запосланих особа са инвалидитетом није у обавези да постоји стручно лице у радном односу, могу и по уговору да се ангажују, а преко 20 су у обавези да постоје стручна лица у радном односу. Ми имамо по Уговору ангажована та стручна лица и у односу на степен инвалидности. Они одлучују која је та врста инвалидности тако да кажем сручне сараднике и ангажујемо. Ми имамо ангажованог дефектолога и ангажованог социјалног радника.

Значи, с једне стране и они процењују, а овде су руководићи у оквиру производње који прате рад, који тачно виде. Некоме треба више, некоме треба мање времена. Значи, то је евидентно, али кроз неко време тачно се процени, тачно се види за шта је, онако да кажем, више наклоњен којим пословима, и на то се усмера.

АНА БРЗАКОВИЋ Колико тренутно има у Графопромету запослених и од тог броја запослених, колики је број особа са инвалидитетом?

ЖАКЛИНА: Тренутно је 22 радника запослено, од којих је 16 особа са инвалидитетом. Морам да напоменем и да је од тих 16 особа са инвалидитетом, 10 особа под посебном категоријом запослености, односно други степен, а 6 су под општим условима рада, односно први степен.

АНА БРЗАКОВИЋ: Када говоримо баш о тој посебној категорији о тих 10 запослених, јесу ли они у могућности да потпуно самостално обављају свој посао?

ЖАКЛИНА: Јесу. Па да вам кажем нешто, ми смо овде релативно дуго сви овде у фирми и верујте да малтене у производњи, сви знају тај језик знаковни, споразумевамо се, има ко, мислим, лакше, боље прича, неко теже, посебно причам за глувонеме, што се тиче ових осталих особа са инвалидитетом, то је у реду. Мислим, знате, неко се теже креће, има помагала, ви ту нормално обезбедите услове, простор, пролаз, да може да се да се прође.

Комуникација је у реду, једино кажем то са глувонемима због тога што отежано причају, али сви су већ савладали те помоћне начине знаковног језика и онда је сасвим у реду.

АНА БРЗАКОВИЋ: Дакле, учите међусобно једни од других?

ЖАКЛИНА: Да, баш тако.

АНА БРЗАКОВИЋ: Жаклина, има ли слободних радних места тренутно у Графопромету?

Малопре сте рекли да запошљавате децу која заврше похађање Школе оштећеног слуха, шта то заправо говори онда о старостном узресту запосланих у Графопромету?

ЖАКЛИНА: Па знате како, задњих једно, сигурно 7-8 година у Графопромету се нису приимали радници. Једноставно, као што сам напоменула, без обзира што смо државно предузеће и запошљавамо особе с инвалидитетом ми апсолутно тржишно послујемо. Неопходно је значи, онако, како бих рекла, да обезбедимо посао, да одрадимо, продамо, наплатимо и да нам остане за зараде, за добављаче, за режију, јер апсолутно никаквих олакшица немамо, као предузеће, плаћамо порезе, доприносе, ПДВ, дажбине, мислим, оно као и свако други: струју, воду.

Тако да, морамо ту тржишну да пратимо, да ли како, мислим, имају ли потребе за нашим производима и да ли смо у могућности да то испратимо, једноставно, и техноношки. Некако до короне, ја знам то, да направим неки пресек, је и могло, може се рећи, да је имало и много више посла и остало после тога. Број кућа нисмо смањивали, али се обји посла смањаје.

Обим посла се смањује, једноставно потреба за штампаним образцима, за каталозима, за визиткартама, књигама, је све мања и мања. И канцеларијског материјала јер и том трговином се исто бавимо, продајемо. Без обзира што је било тог неко природног одлива, ја нисам имала потребе да запошљавам нове раднике, јер тај обим посла који имамо, апсолутно, може са преосталим радницима да се завршава.

АНА БРЗАКОВИЋ: Сем канцеларијског материјала који сте поменули, шта је то још што ви производите?

ЖАКЛИНА: Наша основна, да кажем, делатност је делатност штампе. Офсет, дигитална тампон штампа, сито штампа. Управо, као што сам напоменула, и тај програм професионалне рехабилитације, баш за послове књиговецца, који је један, поред офсет машиниста, главно, да кажем, радно место у штампарији.

А, исто то, као што сте напоменули, трговина канцеларског материјала, школског материјала, покушали смо, и ја мислим да смо успели, да објединимо све што је потребно за једну фирму, почев од фотокопира, оловке, гумице, резала, преко папира, фотокопира, образаца, пратећих свега онога што је потребно једној фирми за пословање. Ми сарађујемо са фирмама, јавним установама, предузећима, који, посебно јавни сектори, обављају јавне набавке. То постају уговори, конкретно са нама, и онда се те поруџбине, баш како сте рекли, да ли месечно или недељно, дневно, како ко има потребе реализују.

Сарађујемо са домовима здравља, општином, јавним предузећима, са нашим, и није само, да кажем, територија Крагујевца, територија Шумадије, Поморавља и шире. Имамо доста установа из Београда, са којима сарађујемо, и у осталим градовима. Тако да, једноставно, мислим, онако, проширили смо се територијално, где можемо да, нормално прођемо са ценама и инвалидитетом.

АНА БРЗАКОВИЋ: Јесте ли конкурентни?

ЖАКЛИНА: Да, морамо да будемо, једноставно, зато што је то тржишно пословање, конкуренција су приватне фирме, много мање фирме, и, једноставно, зна се да, да би опстали на тржишту,

морате да се држиште квалитета, цене и рока. Доста ауто школа ми снабдевамо, центре за социјални рад на територији целе Србије, јавне бележник на територији целе Србије, ми снабдевамо са књигама, уписницима и остало.

Тако да, једна књига, једна књига, мислим, није никакав проблем, једноставно, свесни смо да морамо да радимо да би опстали.

АНА БРЗАКОВИЋ: Имате ли неку помоћ, државе, с обзиром на то да махом запошљавате особе са инвалидитетом?

ЖАКЛИНА: Ми припадамо Министарству за рад запошљавање борачка и социјална питања, и Законом о професионалној рехабилитацији је предвидђено да предузеће има право на субвенцију зарада особа са инвалидитетом, а после средства, када буду пренесена, правдају се да ли су искоришћене за зараде особа са инвалидитетом. Морам да напоменем да тих 50% просека у републици не покрива зараде особа са инвалидитетом, то је можда неких 20-30% али, мислим, не могу да кажем да није од значаја.

Такође, Законом о јавним набавкама су предвиђене резервисане јавне набавке. Резервисана јавна набавка значи да јавна предузећа или установе, они који имају обавезу расписивања јавних набавка, могу да се позову на тај члан закона који предвиђа резервисане јавне набавке, а то значи да могу да учествују само предузећа за просторну рехабилитацију, које у оквиру своје делатности праве те производе који су предмет набавке. Имамо, доста веза са установама кроз тај члан као резервисана јавна набавка, а такође, Законом о професионалној рекабилитацији је предвиђено квотно запошљавање, које је, мислим, већ од 2010. оно, још од тада. Квотно запошљавање које значи да предузећа до 20 запослених, немају обавезу запошљавања особе са инвалидитетом од 20 до 50 морају да запосле једног, од 50 до 100 двоје и тако на сваких 50 радника још једног додатног.

Шта то значи?

То значи да за једну особу са инвалидитетом потребно је да имамо потписан уговор са неком фирмом у висини од 20 просечних бруто плата у моменту потписивања уговора. Када се финансијски изврши тај уговор, предузеће стиче право да наредних годину дана је ослобођено запошљавања једне особе са инвалидитетом. Ја морам да напоменем да у овом моменту, ја мислим да је то око 3 милиона - 20 просечних бруто плата.

То је онако већи један износ, конкретно за нашу делатност, штампа, фотокопир и остало. Ту се налазе веће фирме које имају већи број радника и који имају потребу мало већу са том штампаном робом. Може да им се за неки краћи временски период врате тих 3 милиона, па се исплати.

Мала фирма за неку малу фирму која има 50 радника, 3 милиона је много за штампан и канцеларски материјал. Тако да се они тешко опредељују за тај вид уговора.

АНА БРЗАКОВИЋ Како оцењујете висину зарада особа са инвалидитетом у вашем предузећу?

ЖАКЛИНА: Нико није на минималној заради, предвиђена су радна места, сви су распоређени према својим радним способностима, коефицијент, цена рада, солидна зарада.

АНА БРЗАКОВИЋ: Јесу ли запослени и задовољни?

ЖАКЛИНА: Ја мислим да јесу. Зараде су редовне, тако да мислим да јесу.

АНА БРЗАКОВИЋ: Осим плате, шта је то што особе са инвалидитетом добијају радним ангажовањем, односно запошљавањем, поред наравно тог новчаног дела?

Неку социјалну сигурност, с обзиром да је нормално лични доходак, то је нешто што даје сигурност једноставно свакоме па и особи са инвалидитетом, а друго то неко дружење, осјећај да даје неки допринос, да је користан, да има неку обавезу. У том неком делу више добијају можда него, да кажем, на новчном материјалном плану. Имамо особе са инвалидитетом које једноставно ако нису на послу, они су у кући, у четири зида, ово им је на неки начин прозор у свијету.

Ми смо расположени и увек смо спремни да свакоме изађемо у сусрет. Позивам све фирме и установе које сарађују са другима, да повећају обиме, они који не сарађују да нас посете, ми смо у улици 19. октобар, број 2, да нам дају могућност да се докажемо да смо стварно у рангу предузећа које се професионално, да кажем, баве и штампаријем, без обзира што су то запослене особе са инвалидитетом.

МУЗИКА

АНА БРЗАКОВИЋ: У првом издању емисије из радијског серијала Заједничарње, у коме се бавимо проблемима особа са инвалидитетом, разговорамо са Тањом Радовић Крстић, програмском менаџерком Форума младих са инвалидитетом. Тања, добар дан. Добро нам се укључили у програм Радија Златоусти.

ТАЊА: Добар дан, хвала вам на позиву.

АНА БРЗАКОВИЋ: За почетак овог нашег данашњег разговора, можете ли нам представити рад Форума младих са инвалидитетом? Откада постојите и која је ваша мисија?

ТАЊА: Форум младих са инвалидитетом је организација из Београда, која постоји од 2005. године. Ми смо недавно обележили 20 година постојања.

И Форум ради са особама са инвалидитетом, значи пружа услуге особама са инвалидитетом. Највећи фокус је на посредовању у запошљавању. Међутим, ми пружамо и друге услуге које управо доводе до тога да је особи са инвалидитетом лакше да дође до посла.

А између осталих услуга које се нуде, у оквиру Форума постоји Каријерни центар за особе са инвалидитетом, који је отворен 5. дана недељно, у пуном радном времену. И наше саветница за запошљавање особа са инвалидитетом пружа различите врсте услуга. Они су индивидуално саветовање, затим се понекада организују када се формирају групе и групне радионице, које ми зовемо радионице меких вештина.

Такође имамо психолошку подршку када дођу кандидати се којима се ради. Од прилике за почетак је ту први сусрет који називамо профилисање, то је иницијални сусрет и у односу на неке ствари које се дођу на тому сусрету, се даље усмерава кандидат да ли ће ићи у неке обуке, радне праксе, ја ли је већ спреман да директно изађе на тржиште рада, и да ли су потребна додатна оснаживања. Тако да би то било укратко.

АНА БРЗАКОВИЋ: Јасно. Тања, шта ваше сазнање, а наравно знамо и шта каже статистика, говоре колико у Србији има особа са инвалидитетом, а колико је њих радно ангажовано, односно у радном односу, и оно најважније, у радном односу на неодређено време?

ТАЊА: Овако. Немамо податке и морам да признам да они што их дају нису баш ажурни. Ми имамо неке податке из пописа становништва који су рађени до 2022. године.

Међутим, оно што јесте ситуација, са чиме се главне статистике слажу, јесте јако велики број особа с инвалидитетом који су искључени са тржишта рада. И сада те статистике и процене варирају, али негде се говори да је то око близу и 70% када говоримо о младим људима који су искључени, који нису активно ангажовани. Значи, ми имамо на евиденцији особе са инвалидитетом, али број који је активан на тржишту рада је заиста прилично симболичан и врло мали.

АНА БРЗАКОВИЋ: Зашто је то тако?

ТАЊА: Па, из много разлога морам рећи. Оно што је нека негативна чиненица, јесте да, на жалост, је тренд да ми имамо и мање број огласа за запошљавање особа с инвалидитетом. Ја ћу се овде позвати на податке Infostuda, обзиром да су они највећа платформа за запошљавање, где јасно показују да огласи који су били инклузивни, односно отворени за особе с инвалидитетом, у 2023. су износили 6,3%, што је, наравно, мало, али наредне године је тај број смањен. Значи, већ у 2024. је пао на 5,2%, а да био у 2025. години, мислим да је оглашено свега нешто 4,6% огласа који су били намењени за особе с инвалидитетом. Значи, ми већ у старту говоримо о смањеним приликама. То је једна чинњеница да послодавци нису много отворени за запошљавање особа с инвалидитетом.

Са друге стране, имамо и непогодну образовну структуру. Значи, можемо рећи да изазови крећу много-много раније, јер млади људи с инвалидитетом, чак и приликом одабира шта ће уписати, и они своје одлуке у многоме доносе у односу на то, да ли им је та установа доступна физички, да ли...

Значи, просто су смањени и у избору. И ту су негде и подаци да велики број особа с инвалидитетом није довољно квалификован за тржиште рата. Тако да су, мислим, онако, изазови бројни, комплексни, увезани, заиста се не може, упрети прст у нешто конкретно рећи да је то разлог.

Значи, разлози су бројни.

АНА БРЗАКОВИЋ: Када говоримо о закону, шта закон налаже у контексту запошљавања особа с инвалидитетом?

ТАЊА: Овако, у Србији од 2009. године ми имамо Закон о запошљавању особа с инвалидитетом, где прописује да послодавац који има до 20 запослених није у обавези да запошљава особе са инвалидитетом, да је у обавези да запосли бар једну особу с инвалидитетом, ако има 50, преко 50, то је 2, и касније је квота да на сваких 50 има по једну особу.

Значи, то је матрица по којој се рачуна. Међутим, послодавцима је остављена могућност да, уколико не испуне ту своју обавезу, могу да је испуне на други начин, значи, уплаћивањем неких средстава, или, пре опција да могу да склопе уговор о пословно-техничкој сарадњи са неким, са рецимо, неком фирмом која запошљава особе са инвалидитетом и да купи, односно, одређене

услуге у одређеном износу. Тако да постоји, значи, неколико начина да послодавец испуне своју обавезу, али, обзиром да инспекција рада није много ажурна, некада се, мислим, огушавају и о то.

АНА БРЗАКОВИЋ: Шта кажу особе са инвалидитетом, које, дакле, ако сам добро разумела, могу да примају приходе, а да не буду радно ангажовани, како би се испунио закон? Да ли је плата довољна?

ТАЊА: Па, овако, некако, заправо, запошљавање особа са инвалидитетом захтева напоре виша актера, а то је, мислим, за почетак, то су, заправо, пружање шанси особама са инвалидитетом да дођу до запослења, а онда затим да, када дођу на то запослење, да они заиста ради и завређују своју плату, односно да имају могућности да обављају своје радне задатке, где је, понекад, у зависност од конкретне особе, потребно је урадити нека додатна прилагођавања. Заправо, поента је да би сви људи требало да буду у прилици, мислим, да имају право на достојавство, на рад, на примање и некакво друштво би требало да им то омогући.

Ако се то деси, та плата би требала да буде довољна, али, заправо, негде имамо утисак да се, онако, друштво посматра особе са инвалидитетом наопако, често их пасивизира и ставља их у пасиван положај уместо да им се да, можда неколико недеља, док се не види на који начин су корисни и потребни свима, и то како особи са инвалидитетом тако и друштву у целини, да они покажу своје потенцијале и да се осећају испуњено, осварено, да придоносе у друштву, да зарађују за своју породицу, за своје неке навике, тако да је пуно, пуно посла за све нас, да ми дођемо до жељеног стања.

АНА БРЗАКОВИЋ: Управо сам то и хтела да кажем, дакле, не да ставимо акценат на висину тих прихода и на то дали се приходи примају, већ на осећај да раде нешто корисно и за себе и за заједницу.

ТАЊА: Тако је, мислим, наш Форум као корисничко удружење, је у свакодневном контакту са корисницима и и заиста је дивно када се види та нека промена, да неко дође немотивисан и са много сумње у себе, која није безразложна зато што окружење додатно потврђује тај осећај, значи, ако нема прилика, не знам, нека особа се пријавила и послала силне пријаве а да је нико не позове на разговор, свакако је логично да посумња у себе, да изгуби мотивацију за тражење посла, тако да је нама онако баш један леп показатељ, када ми видимо некога ко дође код нас и када прође кроз процес који у зависности од потреба самог кандидата различно траје, некада тај процес иде брже, некада су потребни дани заиста, и онда да дођемо до тога да је, запажен у радном односу и води један испуњенији живот и морам да вам кажем да су то онда две различите особе, неко ко је у почетку био и неоснажен и сумњичав, до тога да ви видите да је неко, ево назваћу, процветао и да се осећа добро и да може да планира да је повратио некаку контролу над својим животом и да доживљава себе као креатора свог живота.

АНА БРЗАКОВИЋ: Тања, говорили сте о тим сумњама у себе, када говоримо о особама са инвалидитетом, о тома недостатку прилика, о великом тих пријава, а да мало буде одговора и позива за разговор за посао. Које су то врсте послова које особе са инвалидитетом могу да раде?

ТАЊА: Заиста је тешко генерализовати из разлога јер не постоји ниједна особа која би могла да ради све, тако да, и када говоримо о особама са инвалидитетом, ми, заправо говоримо о врло хетерогеној категорији. Они могу радити оне послове које су у складу са њиховим могућностима и

у складу са њиховим интересовањим. Значи, као што, мислим ми, неће свако од нас моћи да буде астронаут или, не знам, хирург.

То је просто тако. Некад не имамо ни адекватних талената, некад нису завошени ни одређене школе. Мислим да треба реално сагледати ову ситуацију, али, јесте, и особе са инвалидитетом могу да раде већину послова која постоје на тржишту рада и да само су потребне прилике и да понекад је ствар да људи који нису у теми или немају много контакта са особом с инвалидитетом претпоставе да особа нешто не би могла да ради зато што не розуме на кој начин би могла да одради.

Али, ради се о томе да особа с инвалидитетом би то могла да уради. Могла би да уради исти посао, али начин на која она то ради би се вероватно разликовао од начина на који то ради и неко други. Имам конкретно на уму да особе које имају неко сензорно оштећење, оштећење вида, и ако треба да се бави неком администрацијом, послодавац може помислити да та особа то неће моћи да уради, али, заправо, данас имамо и развој технологија, особа која има оштећење вида, уколико ради са електронском документацијом, проблематичније ако је питање у папирна, може да обавља све те задатке које је решење на пример говорног софтвера или неке друге асистивне технологије. То је стварно, има више могућности развоја технологија да сам тај задатак изведе на квалитетан начин, да не одступа у норми, само што је начин на који кандидат уради нешто другачије него што би урадио кандидат назовимо, опште популације.

Тако да ја бих рекла, за особе са инвалидитетом би требало да им буде пружена могућност да буду уклопљене у све секторе.

АНА БРЗАКОВИЋ: Претпостављам да и међу особама са инвалидитетом постоје оне које се лакше и оне које се теже запошљавају.

ТАЊА: Тако је. На то утиче јако много фактора. Можемо рећи да особе које имају исту медицинску дијагнозу, на пример, могу функционисати сасвим, сасвим различито у свом свакодневном функционирању.

То није неки пресудни критеријум, коју врсту инвалидитета особа има. Све утиче, заиста утиче на то и какву подршку има у свом систему.

Ми ако говоримо о неком који је био у прилици, ја мислим да ће се поново вратити, на пример, да не знају. Већ у школи, ево то, ратићу се на особе са оштећењем вида, немају све школе материјале који су прилагођени свим ђацима. Уколико је неко особа са оштећењем вида студира и нема материјала који су аудиозаписи или нешто, је у позицији да можда зависи од чланова породице који ће ишчитати.

Заиста, дугачке књиге, говоримо о великим напорима саме породице, и саме особе, да би дошла и постигла те резултате, да би имала ту почетну тачку коју имају вршњаци.

АНА БРЗАКОВИЋ: Дакле, закон је уредио запошљавање особа са инвалидитетом, али не и пут до њиховог даљег образовања, вишег образовања?

ТАЊА: Наши закони нису толико лоши. Закон је прописао те позитивне мере и симулативне мере за запошљавање особа са инвалидитетом, али то није довољно ако немамо примену у пракси.

И ако у пракси реално изгледа нешто другачије, ми врло често, обзиром да форум младих ради са особама са инвалидитетом, али, са друге стране, ради и са послодавцима, јер су схватили да је то неопходно да се ради на оба колосека, да би дошли за почетак и креирали прилике, да би утицали на смањење предрасуда и стереотипа о особама са инвалидитетом, и ми то радимо као различите пројекте. Ево један који заиста волимо, и мислим да је форум до сада организовао 8 циклуса, то је програм Радне праксе за младе са инвалидитетом, где послодавци примају младу особу до 35 година на праксу у трајању до 2 месеца, и оно што нама јако значи јесте да се тада стварно верује у потенцијале тих особа, врло често завршава тиме да су ти млади знатно оплеменили колектив, да су донели и нови перспективе, а оно што је најважније јесте да су њима отворили очи и да то може да функционише у пракси. Ако говоримо о конкретним људима који донесу неке конкретне вештине, они заправо донесу своје личне природе, дешавају се интеракције са другима, и то нам је простор у коме се препознаје тај потенцијал, и касније постају отворени за запошљавање особа са инвалидитетом.

АНА БРЗАКОВИЋ: Да ли долази и до запошљавања особа са инвалидитетом након истека тих пракси?

ТАЊА: Да, долази наша пракса, овај програм заиста дуго спроводимо. Наша пракса показује да отприлике нека четвртина буде ангажована у компанијама у којима су засновали праксу, или о радном ангажовању. Наравно, морам да кажем да то није ни крајњи циљ свих наших практиканата, јер су неки на студијама, просто им је приоритет факултет, желели су да се опробају у радној средини, па да виде како изгледа селекција, како изгледају неки важни други процеси, да се филтрирају и схвате шта је то што њих највише занима, шта је то што их мање занима, где би волели да се усмере, тако да тај програм има јако много квалитета, и хоћу да кажем да за неког младог човека та два месеца ће бити значајно искуство, а да му је приоритет да заврши факултет, и значајно му је за даљи развој, имамо оних који заиста желе, који су рецимо спремни за тржиште рада, и чак и ако се не деси да се запосле код тог послодавца, некако имају искуство, имају тај осећај да они то могу, да су већ радили, да су прошли кроз то, и некако су и конкурентни на тржишту рада, односно лакше пролазе кандидати који већ имају искуство, тако да је и то предност када се млади укључују у програме радне праксе.

АНА БРЗАКОВИЋ: Форум младих са инвалидитетом, одакле нам се ви јављате, налази се у Београду, да ли пројекти о којима говорите, радна пракса, коју сте нам сада приближили, подразумевају рад само са онима који вам долазе са територије Београда, или је овај пројекат замишљен тако да буде заступљен и широм Србије?

ТАЊА: Овако, највећи број наших кандидата заиста долази из Београда, као највећег града, то је логично. Међутим, ми као форум врло смо отворени да радимо са кандидатима који нису са територије Београда. За почетак ми имамо овај портал за запошљавање особа са инвалидитетом који је на националном нивоу, значи он је отворен за све особе с инвалидитетом, као и за све послодавце на територији целе Србије, и он функционише на националном нивоу.

Код програма и радне праксе, сваке године имамо критеријуме, тако да су се наши позиви разликовали, у смислу да смо имали 2004. године, био је отворен за 5 градова, значи то био Београд, Нови сад, Ниш, Зрењенин, Суботица, Ваљево, ево био је заправо за 6. Ове године смо имали позив који се односио на Београд, Ниш и Нови сад, из разлога јер смо из тих градова добили пријаве послодавца, тако да форум као форум је наравно отворен и врло заинтересован

да ради са свим којима је то потребно, из техничких разлога, некад је тај рад, када је су у питању, рецимо, ово што сам поменула сабирни центар, желим да кажем да све особе са инвалидитетом имају право на коришћење те услуге, тим што ће услуга бити реализована онлајн, из рационалних разлога.

АНА БРЗАКОВИЋ. Тања, полако се приближавамо крају овог нашег данешњег разговора о могућностима запошљавања особа са инвалидитетом, са фокусом наравно на младе, из разлога што сте ви програмска менаџерка, управо форума младих са инвалидитетом. Хајде да похвалимо оне који су добар пример. Постоје ли такви послодавци?

ТАЊА: Ево, за почетак мислимо о форуму младих са инвалидитетом, јер је форум основала група младих људи. Наши основачи су особе са инвалидитетом, који су у том периоду имали 20. година, те одатле назив.

Били су млади и више нису. Оно што је битно је да у форуму раде особе са инвалидитетом. Имамо Радну праксу, програм који је конкретно намењен за младе, али наши други програми немају ограничења у смислу година.

Такође, битно је, надам се да међу вашим слушаоцима има оних којима ће користити ова информација. Тај наш портал. Позивам и послодавце да потраже да се региструју, да објаве своје огласе и младе људи да на њих аплицирају.

Портал се налази на адреси www.zaroshljavanje.pmi.rs. Услуге портала су бесплатне како за послодавце, тако и за кандидате. Ми имамо преко 250 послодаваца регистрованих на порталу и преко 1000 кандидата. Тако да, што је нам већа база, ја сад морам да признам мало конкретно из Крагујевца.

Немамо много понуда, али позив за послодавце из Крагујевца да погледају, да се региструју и да, када су у потрази за радницима, објаве оглас. Неких кандидата из Крагујевца и имамо. Ситуација је таква да имамо кандидате из целе Србија, сад да су некако фокусирани.

Да је фокус тако да се чује ово и да послодавци постану активни и да би кандидати који су регистровани имали прилику на шта да се пријаве. А када сте питали о позитивним примерима, њих свакако има. Обзиром да смо недавно реализовали Радну праксу за младе са инвалидитетом, опет је дошло до запошљавања одређених кандидата.

Да ће то тешко препричати, тако да је исто позив да пратите друштвене мреже форума младих са инвалидитетом. Ми документавали те приће. Снимили смо и практиканте у Радној средини и њихове послодавце.

Замолили смо их да пошаљу неке поруке. Ево један позив људима да погледају. Јер је то тешко препричати.

Мислим да особе са инвалидитетом најбоље репрезентују себе и да послодавци који су имали искуство, да њихово искуство је врло стимулативно и за друге послодавце. Па је то један позив да се погледају.

АНА БРЗАКОВИЋ: Хвала Тања најлепше на учешћу у програму Радија Златоусти. Мени на самом крају овог нашег данашњег телефонског разговора преостаје да вас позовем хајде заједно да

упутимо неку поруку подршке особама са инвалидитетом којима можда треба то охрабрење. Рекли сте да особа са инвалидитетом која не ради и особа са инвалидитетом која ради да су потпуно две различите особе.

ТАЊА: Хвала вама на овој прилици. Ја сваког позивам да прате Форум младих са инвалидитетом позивам све заинтересоване особе са инвалидитетом да се информишу о нама путем интернета да се региструју на нашем порталу уколико су заинтересовани за запошљавање. Да испрате и наше друге активности као и обуке за различите курсеве језика, дигиталних вештина и да унапреде неке компетенције.

Оно што је и најбитније је да се нико, ако се неко налази у послу у којем се не осећа добро, не заглави у тој позицији већ да уз помоћ наравно и заједнице и подршке иде напред да оствари неки помак што некад изгледа реално немогуће. И не кажем да је то лако. Некада је то дуготрајан процес али свакако прилике постоје и постоје друге перспективе, па ево да вас позовемо да заједно нађемо те неке нове перспективе које ће отворити више изгледа у будућности.